

nd. Ik herinner
De Godin die
Natuur en
van den muzi-

in het beeld
centrale punten
van onze lite-
modern effect en
feit en sensatie
die eenvoudig is

richting, die ik
ewonderend ge-
tr, hetzij in haar
n haar eenvoud
n niet een actie-
n van de levens-
m, het is altijd
nheid op de ziel
naar en aanwij-
het rustig en
natuurwonderen
eden worden in
or hem of haar,
en te luisteren
En in het met
zijn de boeken
bonden met de

fdtrek van Aug.
schrijvende, ook
ten is altijd op
maar aan „Or-
novelle uit „De
n menschen in

het geval in de
— komt daar-
naar voren, cri-
e ideële waar-
door de zucht

n. die misschien op
te heel goed te
inzelf, naarmate
wordt, hoezeer
te kort doen, die
dingen aan de
ze dat ziet, des
die noodlottige
op wordt in de
er stellen. Juist
Wit, die in haar
ze die ziet —
de verhalen ken-
element. Denk
„Orpheus in de
bergen uit „De
eren verzette de
agnie-geest, die

elmatigheid
gebehoef. En
zeer diepzinnig
t in de kleinste
aar liepen bijna
ding eener on-
igheid, — we-
God —, die
in wijsheid had

an Empedocles,
ner en wijsgeer,
daar ook zij, —
orden gelegd —
maar voerden
elmatigheid der
van het darwin-
n, waarop het
le naar eenvor-
rugkeerdend mo-
de hand leidde,
d schieten, was
rklaring uit de
dodelijk beleid.
rte beschouwing
nisme oorspron-
e nog was Dar-
rten.

ooveel verwant-
n, en toch weer
verschillend zijn,
zelfstandigheid
kt, was een van
eene soort had
bouw, bij een
oor die functie
sommige dieren
wateroppervlak,
h vertoont hun
enkomst. Indien
vorden afgeleid,
een uiteenloo-
ierenwereld de

Indië alleen maar zag als het land van de groote
winstmogelijkheden en voor zijn schoonheid en zijn
niet-stoffelijke schatten geen oog had.

Die critiek is soms zelfs scherp, niet door scherp-
heid van woorden, maar door het ontworpen beeld
van de menschen en hun zielsgesteldheid; en door
die scherpheid worden sommige bladzijden en vrij-
wel een geheel boek als „De Godin die wacht”,
weinig minder dan een aanklacht wegens grove
schuld.

Maar naast die critiek is er ook het positieve
streven naar verbeterd inzicht, in het krachtig
pleiten voor een andere opvatting, voor een meer
ideële levenshouding, die uit een zich openstellen
voor de schoonheid zou kunnen groeien. Van dat
streven getuigt b.v. het scheppen van een figuur
als Ada de Grave, van Heemsbergens verloorde,
juist in datzelfde boek „De Godin die wacht”.

In haar latere geschriften ging Aug. de Wit
steeds meer dezen positieven kant uit. „De Avon-
turen van den muzikant” b.v. was geheel een boek
van het ideële accent, dat de verheffing door
muzikaliteit en de verrijking door schoonheidsge-
nieting op iedere bladzijde in lyrisch proza be-
zong. En in „De Wijde Wereld” was het nog
sterker. Daarin sprak ook wel weer dat critische
element, — in de charges op de weelderigheids-
en haar dwaasheden — maar het voornaamste en
beste daarin was de schets van den Vogelaar,
den man, wiens heele leven aan het luisteren naar
de natuursprake was gewijd. En door de tegen-
stelling tusschen zijn vredig geluk en het gebla-
seerde van de verwende luxe dames kreeg de
teekening een ongeene duidelijkheid.

In het met zooveel liefde ontworpen beeld van
dien Vogelaar, die wijsheid puurde uit het leven
der natuur als de bijen honig uit de bloemen,
gaf de Schrijfster gestalte aan haar eigen ziele-
beeld.

Met deze beide laatstgenoemde boeken, die uit
de vlak achterliggende jaren dateeren, ging ze
nog verder weg van de centrale punten en groote
wegen der moderne literaire belangstelling en nog
meer naar de afgelegenheid van het ideële leven.
Men versta dit, als men bedenkt, dat „Tantalus”
van Mevr. van Ammers-Küller, „De Bandeloozen”
van Jo Manders, „Menschen im Hotel” van Vicky
Baum e.d. de tijdgenooten van deze boeken waren.
Die sloten zich aan, direct en overtuigend, bij de
moderne belangstelling, die vormden de centrale
punten, waar zich het groote publiek in massa
verzamelde.

Ver van die rumoerigheid rondom gewilde mo-
derniteiten ging Augusta de Wit haar eenzamen
weg. Maar, hoe verder ze kwam, des te krachtiger
werd de bewustheid, dat ze was op den goe-
den weg, den goeden weg voor zichzelf en anderen.
Want in de afgelegenheid, midden in het leven
der natuur, leert de mensch de levenshouding
vinden, die naar haar opvallend de eenig juiste
is, namelijk die, welke ze in het boek „Gods

fokkers door de paring van exemplaren met spe-
ciale eigenschappen, erin slaagden deze in het na-
geslacht tot eenzijdige en hoogere ontwikkeling
te brengen, kwam het hem voor, dat dit misschien
de sleutel kon zijn, die den toegang tot 't geheim
van het ontstaan der soorten zou kunnen openen.
Zoo zocht hij in de vrij levende organische wereld
naar het analogen dezer doelbewuste teeltkeus.
Maar hij vond die niet — slechts een veelheid
van planten en dieren die in onuitroeibare zucht
tot zelfbehoud hun eigen bestaan trachten te ver-
dedigen, en zich voortplantten in blinden natuur-
drang. Maar toen hij overwoog, hoe zeer verschil-
lend de levensvoorwaarden waren, — in de landen
van het eeuwige ijs of in het binnenste der zee,
in de tropische streken of onder den beganen
grond — begreep hij, dat die moeilijke zorg
der zelfhandhaving moest falen, als de dieren en
planten niet door bijzondere eigenschappen aan
hun omgeving waren aangepast. En zoo kwam het
hem voor, dat in lang vervlogen tijden nog veel
meer levende wezens moesten hebben bestaan
(getuigen de fossielen en de geraamten der voor-
wereldlijke dieren er niet van?), die echter in
den moeilijken strijd om het bestaan (the struggle
for life) te gronde waren gegaan. Die vormen
echter, die zich daarin hadden staande gehouden,
moesten wel bijzondere eigenschappen hebben ge-
had, die hun tot voordeel waren, en, waar de an-
deren te niet gingen, plantten zich alleen de in-
dividuen voort met die eigenschappen, die zich
in de opvolgende geslachten allengs nog beter
ontwikkelde. Zoo had hier tenslotte ook een teelt-
keuze plaats, die de natuur echter zelve volbracht,
het was geen doelbewuste, met opzet gewilde,
maar een natuurlijke selectie.

Dit begrip is de hoeksteen van Darwins leer,
maar het is een zeer merkwaardig begrip. Immers
het bijgevoegde naamwoord neemt onmiddellijk
weg, wat het zelfstandig naamwoord stelt. Want
deze natuurlijke selectie is eigenlijk geen selectie,
geen wel overwogen keuze, maar een natuurlijk
schiftingsproces, bepaald door de wetten van het
natuurlijk leven. Zoo leest men het antithetische,
bijna het negatieve van dit begrip, of onmiddellijk
van af. Deze verklaring van het ontstaan der
soorten ondersteelt dus in de natuur spontaan

Goochelaartjes” aan den muzikalen zwerver Her-
man Schepers in den mond legt als hij zegt: „een-
voudig leven, zooals de natuur het wil, arbeid van
elk voor allen en van allen voor elk”, dat is
wijsheid. Want dan vloeit alle zelfzucht en mate-
riele begeerte weg en bloeit op de echte, waar-
achtige menselijkheid.

C. T.

UIT DE HISTORIE

Uit de oude doos.

II.

Op 1 Maart 1901 begint onze van der jeugd aan
doodbrakende Heman den brief aan zijn jeugdi-
gen ambtgenoot aldus:

„Niet lang geleden stond ik aan het sterfbed
eener jonge vrouw. Het gerochel des doods was
reeds in haar. Maar zij herkende mij nog, en zeide,
met heldere stem: Ik ben al dood. Het gelukte
mij haar te overtuigen, dat zij nog leefde en ik
sprak tot haar over de eeuwige belangen. Na het
gebed riep zij uit: Ja, het bloed van Jezus Chris-
tus, Gods Zoon, reinigt van alle zonden. Eenige
uren later was zij werkelijk dood.

„Maar dat gezegde, ik ben al dood, bleef mij in
de ooren klinken, en velerlei vermoedens en onder-
stellingen kwamen in mij op, om dat gevoel, of die
inbeelding van dood zijn te verklaren.

„De verklaring heb ik niet gevonden. Alleen de
mogelijkheid van zulk een inbeelding kan ik be-
gripen, hoofdzakelijk uit eigen ervaring. Niet dat ik
mij ooit ingebeeld heb reeds natuurlijk dood te
zijn, maar wel ken ik de inbeelding van reeds dood
te zijn. Voor deze wereld, of, zooals Paulus het
uitdrukt, der wereld gekruisigd te zijn, en voor de
wereld niets anders te wezen dan een verworpen
gekrusigd.

„In mijne jongelingsjaren was die inbeelding zeer
sterk in mij. En nog in het eerste jaar mijner be-
diening oefende zij een machtigen invloed op mij uit.

„Maar toen het tot een huwelijk kwam, en ik
gewikkeld werd in de handelingen des leeftochts,
leerde ik begrijpen, dat ik niet dood was. Een
weinig studeerens, een weinig lezens, kennis maken
met de geschiedenis der letterkunde en wijsbe-
geerte, met dichters en romanschrijvers, met men-
schen en toestanden; ook een weinig reizen, en
wat zien en hooren en — nadenken, deed mij
deze wereld, en de zichtbare en tastbare dingen,
van eene andere zijde kennen, ja waardeeren, en
ook gevoelen, dat ik nog niet dood was.

„Of dit nu vooruitgang of achteruitgang is, wil
ik zelf liefst niet beoordeelen.

„Vraagt gij, hoe ik aan die inbeelding kwam, dan
moet ik antwoorden, voor zoover ik mij zelve be-

optredende variaties, d.w.z. het verschijnen van
exemplaren met een bijzonderen of een bijzon-
der ontwikkelde aanleg van een orgaan of or-
gaandeel. Gezien de bestaansvoorwaarden zullen
sommige dier exemplaren hier en daar een biolo-
gisch „prae” hebben op de mededieren, en deze
vormen zullen dus in volgende geslachten kunnen
worden gecontinueerd. Men voelt reeds, hoe hier
de doelmatigheid van den lichaamsbouw, dat is
het precies ingesteld-zijn op de eischen van het
milieu, als een gevolg van toevallig werkende
factoren wordt voorgesteld.

De beslissende vraag wordt nu wel: vanwaar
die variaties, die dan z.g. spontaan optreden?
Want spontaan is een woord, dat bij een gesloten
natuurcausaliteit toch slechts een voorloopige
spreekwijze kan zijn. Ziet, in de stoffelijke wereld
werken alleen natuur- en scheikundige krachten.
Het is met een causale noodwendigheid, dat in het
alomvattend spel dier op elkaar inwerkende, phy-
sisch-chemische factoren een oneindig aantal com-
binaties voorkomen, die dus in de levende natuur
evenzoo vele variaties zijn, waarvan de meeste on-
middellijk na hun ontstaan weer te gronde gaan,
als onbestaanbaar in dit milieu en onverenigbaar
met een voortgezet leven. Want de meeste dier toe-
vallige combinaties zijn natuurlijk volkomen on-
doelmatig en ongeschikt, alleen een betrekkelijk
klein aantal is toevallig doelmatig ingericht en
blijft bestaan. Dat zijn de soorten en vormen, die
wij nu kennen, het doelmatige residu van een on-
doelmatige veelheid. Maar aangezien deze laatste
spoorloos verdween en niet meer tot onze kennis
kwam, wekt de inrichting der natuur bij den
mensch den indruk eener volkomen doelmatigheid,
die het product is van overleg en met opzet ge-
weld. Maar nog eens — van opzet en overleg kan
voor den „altdarwinianer” geen sprake zijn: de
organismen zijn noodwendig geworden, zooals ze
nu zijn. Het geheim der natuurverklaring is, dat
met een causale noodzakelijkheid alles uitge-
probeerd is, en alleen het „levensvat-
bare” bestaan bleef.

...

En in deze laatste materialistische verbreding
van den grondslag van Darwins leer, ligt nu eigen-

grijp, dat dit eensdeels is te verklaren uit het feit,
dat de wereld, in welke ik leven moest, voor
mij al het afstootende had van een gekruisigde. Ik
bouwde, in mij zelve, eene geheel andere wereld
op. Eene wereld van vrijheid en vrede; eene wereld
van liefde en schoonheid, van eenvoud en waar-
heid, van harmonie en genot; eene wereld van
rijkdom, van luister en koninklijke pracht en heer-
lijkheid. Die wereld kon ik mij alleen denken aan
de andere zijde van het graf, en naarmate ik in
die wereld, met mijn geest, leefde, voelde ik mij
dood in de wereld van het heden.

„Ook heeft daartoe bijgedragen de schier uit-
sluitende omgang met ouderen van jaren, met
Christenen van zelfs zeer gevorderden leeftijd.

„Christelijke Knapen- of Jongelieden- en Jonge-
lings-vereenigingen waren toen in ons land nog
niet zoo bekend, en dus ook niet het Christelijke
reciteeren, oreeren, critiseeren, uitleggen van de
Schrift, behandelen van de belijdenis, het Christe-
lijke biljarten, schermen, musiceeren, enz. enz. enz.

„Die oudere Christenen hadden er bijzonder slag
van om een jongmensch, dat den smallen weg
zocht, voor opgeblazenheid en pedanterie te be-
hoeden. Zij spraken onder elkander over de wegen
des Heeren of, zooals een oud versje zegt: „Elk
verhaalt zijn weg en zaken, Hoe hem Jezus is
ontmoet”.

„Er waren zeer lieve, zachte Christenen onder,
maar ook zulken, die men toen „Knabbelhouwers”
noemde. Eene benaming (naar men zegt) afkom-
stig van zekeren filosoferenden en theologiseer-
enden schoenmaker, die, onder zijn werk, op
houten pemmen, noodig voor het vastmaken der
zolen, kauwde of knabbelde. Deze waren natuurlijk
supralapsaristen. Zij legden echter grooten nadruk
op „de rechtvaardigmakende daad”, niet enkel van
eeuwigheid, maar ook in dit leven. Slechts zeer
weinig waren in het bezit van deze genade, en
onder het vertellen van „hoe dat toeging”, zaten
de nog niet gerechtvaardigden dikwijls te sidderen
en te beven. De zachte, lieve Christenen wezen er
dan op, dat het toevluchtnemend geloof ook ge-
loof is, dat niet allen tot de volle verzekering in
dit leven komen en berispen zich op Brakel
en andere schrijvers in dien geest, die de Knabbel-
houwers wel niet voor de beste hielden, maar
die ze toch ook niet durfden verketteren.

„De omgang met zulke mannen en — vrouwen,
met een eigenaardigen term „doorgewerkte Chris-
tenen” genaamd, oefende grooten invloed op mijn
inwendig leven, en richtte mijn geest op de eeuwige
dingen. Maar den grootsten zegen vond ik hierin,
dat ik de vraag: „Hoe zijt gij rechtvaardig voor
God?” als de alles beheerschende vraag, van het
gansche leven en van ons geheele aanzijn, leerde
beschouwen. En dit is zoo, in klimmende mate,
bij mij gebleven.”

Eindelijk houden ook de brieven aan een jeug-
digen ambtgenoot op. En als er dan in langen tijd
niets van Gispens hand in „De Bazuin” heeft ge-

lijk de kern van het darwinisme als wereldbe-
schouwing. De doelmatigheid der natuur wordt in
haar bewonderenswaardigheid volkomen erkend.
Het moet toestemmen, dat het, oppervlakkig be-
schouwd, schijnt, alsof de wereld naar plan en
doelstelling zou zijn ontstaan. Maar het is juist
zijn trots, dat het in staat is, een eenvoudige ver-
klaring te geven van dezen schijn, waarvoor geen
wezenlijke grond is aan te wijzen. Want alles
is ten slotte mechanisch, physisch-chemisch vol-
komen te verklaren. Het was juist Haeckels groote
triomf voor de natuur de doelmatigheid zonder
doel, voor de wereld de planmatigheid zonder
plan te verklaren.

Dat is, wat men heeft genoemd, de zin van het
darwinisme, te weten zijn diepere beteekenis. En
zoo gezien, is onmiddellijk duidelijk, dat zulk een
wereldbeschouwing voor iederen theïstischen den-
ker ten eenenmale onaanvaardbaar is.

De vloedgolf van het darwinisme, die een oogen-
blik zelfs het Christelijke natuurphilosophisch den-
ken dreigde te overspoelen, ebt nu kwijnend weg.
Over het darwinisme behoeft men nu eigenlijk niet
meer plechtig en theatraal den staf te breken; dat
is in de geestelijke worsteling dezer eeuw
reeds geschied. Maar niet zoo heel zelden hoort
men ook nu nog, ook in academische kringen, over-
tuigde stemmen uit dit wegwijkend verleden, en
deze stemmen vinden ook nu nog gehoor en ge-
loof. Daarom scheen het mij goed in dit artikel
nog eenmaal ons te verdiepen in de grondstruc-
tuur dier wereldbeschouwing, want wie de essen-
tie ervan heeft gegrepen, zooals hier is getracht die
te omschrijven, komt, dunkt me, met één slag tegen-
over deze geheele gedachtenwereld ontzaglijk veel
vrijer te staan, waar het immers het wezen van
het Christendom is, in deze wereld niet alleen im-
manente krachten werkzaam te zien, maar ook
transcendente, die niet alleen 'smenschen ziele-
leven, maar den ganschen kosmos dirigeren als
een voortdurende emanatie van des Scheppers
wijsheid.

Apeldoorn.

G. A. LINDEBOOM.